

АДЭЙМАГ АМÆ ДУНЕ ЦÆРУКЪАТЫ АЛЫКСАНДРЫ ЛИРИКÆЙЫ

И. Мамиаты

Объектом изучения избран космофилософский аспект лирики Александра Царукаева. Дан анализ сущностных признаков, организующих в его творчестве концепцию взаимодействия Человека и Вселенной. Актуальность заявленной темы обусловлена обострившимся в наш век осознанием критического рубежа выживания человечества и в связи с этим – необходимостью поиска, в том числе средствами художественного слова, путей гармонизации универсума. Научная новизна заключается в том, что исследуемые тексты осетинского автора впервые введены в научный оборот и рассмотрены как целостная система эстетико-философских взглядов, в основу которой положен антропный принцип. В работе применен феноменологический подход с доминированием опоры на герменевтико-интерпретационный метод, способствующий концентрации внимания на индивидуально-личностном факторе в формировании космогонической картины мира, на трактовке художником-мыслителем интегральной природы человека как биосоциального и космопланетарного существа. Цель статьи – раскрыть своеобразие онтологической поэтики А. Царукаева, выявить истоки и суть философской составляющей его лирики. Отмечаются особенности изображения им проблемы противоречивого единства в структуре «человек – вселенная». Субъект высказывания позиционирует себя как частицу мироздания, но ему не чужда полярность восприятия таких понятий, как индивидум и космобытие, мощь человеческого разума и пределы познания тайн далеких галактик. Семантика антонимических парадигм (земля – небо, вечное – преходящее, энергия духа – тление плоти и пр.), пропущенная через призму философско-эстетических и нравственно-этических представлений, позволяет увидеть в трансцендентальной рефлексии автора актуальность мысли о незавершенности и о ресурсах совершенствования универсума. Делается вывод о том, что в проводимых поэтом аналогиях микро- и макрокосма художественно реализовалась антропологическая модель мироустройства (миф о первочеловеке). Наравне с этим в них нашли отражение идеи древних мыслителей о постижении законов вселенной через «самопознание», получившие последующее развитие в концептуальных положениях «русского космизма» о человеке как части единого эволюционирующего космоса и одновременно – как важнейшем звене этой эволюции.

Ключевые слова: осетинская поэзия, Александр Царукаев, литературно-философский дискурс, человек, природа, космос.

Цæрукъаты Алыксандры сфæлдыстад хицæн кæны йæ интеллектуалон здæхтæй, хонынц æй «хъуыдыты поэзи» [1; 2; 3; 4; 5; и др.]. Фæлæ куыд аивадон-философон цæстæнгасты системæ, афтæ йæм ничи ма æркасти. Мæхæдæг дæр ыл фыццаг хатт дзурын куы зæгъон, уæд уый бынтон раст нæ уыдзæни [6]. Ацы куысты бацархайд-

зынаен Алыксандры поэतिकон хъуыдыкæнынады концептуалон фæзилæнтæ æмæ мидбастдзинæдтæ арфдæр раиртасын, адæймаджы фæлгонц æм æмткæй цавæр у, куыд æмбары цардуæвынады вазыгджын мидис æмæ нысан, уый сбæлвырд кæнын.

Цæрукъайы-фырт йæ иу æмдзæвгæйы зæгъы: «Нæ дунемæ фæлгæсын

дæр («фæлмæхгæд дæрддзæгæй») хъу-сы сидты хъæр – «йæхицæй йæхимæ» фæдзырд у уый. Исты зонадон нысанмæ фæлварæнтæ кæуыл кæнынц, ахæм «лыстæг цæрæгой» кæнæ рыджы мур нал кæсы йæхимæ. Афтæ йæм зыны, цыма у фæлдисæг тыхы пиллон-калгæ схъис:

Уæлæрдзон дунейæ

Йе космикон арфæй мæ уды зынг
растъялд?

Æмтъеры гуылфæнты, –
Æвæццæгæн, хаосы зилдухы хъазын...

Адæймаг йæ сæнтты бæллы, зæххон цардмæ цы дунейæ рафтыди, уымæ фæндаг ногæй куы басгарид. Куы йын баирвæзид йæ сусæгтæм, уæд базонид, йæхи «æз» цы у, уый дæр!..

Мæн, оххай, куыд фæнды

Уым ме 'цæг æфсургъы йæ барцæй æр-цахсын!..

Æмбæхст лабиринтæ йæ фæрцы куы сгарин!

Цы диссаг æрцæуид –

Æппынфæстаг искуы мæхи æз куы ссарин!

(«Цæнгæтуафс хæдбынты цæуын
æз...», 1981) [11, 25].

Ацы рæнхъытæ кæсгæйæ, æнæрымысгæ нæй антикон дугæй æрхизгæ афоризм «Познай самого себя» – рагон-бердзенаг сахар Дельфты, нæ эрæйы агъоммæ VI æнусы граффити-уæлфыст, Аполлоны номыл аргъуаны къулыл. Уæды дзырддзæугæ лæгтæй йæ бирæтæй æнхъæлдтой. Платон та, «Протагор» [12, 418–476], зæгъгæ, йæ уыцы диалогы амынд ныстуан хуыдта Гречы «авд куырыхоны иумæйаг исбон». Афтæ дæр ма нымайынц: уадзæн баззайæг уынаффæйы апп, дам, авдæй иу, спартæйаг Хилон, фæарфдæр

кодта: «Базон дæхи, æмæ базондзынæ хуыцæуттæ æмæ Дун-дуне». Зынрахатæн уыди, цы заманы фæзынди, уæд æмæ йæ суанг абон дæр ма æмбарынц фæйна хуызы. Йæ рæстæджы космо-навтикайы бындурæвæрæг К.Э. Циолковский космосон экологийы дæсны А. Л. Чижевскиймæ ныхасы æрцыди цымыдисаг æмæ æнахуыр хатдзæгмæ: матери, дам, адæймаджы канд йæ эволюцион рæзты уæлдæр къæпхæнмæ схизыны охыл нæ рантысын кодта – ЙÆХИ уый æххуысæй базоныны нысан дзы уыди сæйрагдæр. Дунесконды æрдзыхъæд, зæгъы, хъæддыхæй цыди йе стыр уæлахизмæ — æд-зонд удгоймаджы фæзындмæ. Номдзыд ахуыргонд ын, зонæнты гуырæн чи у, ахæм фæрстытæ æвæрыны курдиат хоны йæ иууыл хъомысджындæр миниуæг (цит. ист у: [13, 23]).

Цæрукъаты Алыксандры лирик-кон геройы дæр тыхсын кæнынц вазыгджын фæрстытæ: цы у йæ царды мидис, цавæр бастдзинаедтæ йын ис æрдз æмæ комосон дунеимæ?² Кæсы æрвон тыгъдадмæ æмæ «кæлæнсайдау» фæци. Æгуыппæг сусæгдзинады фæлм æй химæ 'лвасы, æрбайсæфтысты хъуыдыйы зæххон арæнтæ, ис ма æрмæст Адæймаг æмæ «йе 'мхалдих» æгæрон Космос. Айдæнау дзы йæхи уыны:

Мæ сæрмæ айтыгъд дард

Мæ космикон фæлгонц.

(«Æмбисæхсæв у ныр...»,

1981) [11, 27].

Ам дзырд физиологион кæнæ биологион иудзинадыл нал цæуы. Ныхасы субъект нæу, йæхицæй чи ферох ис, ахæм – уæларвæй кæнæ хаосы «æмтъеры гуылфæнтæй» расхъууæг зынджы стъæлфæн дæр. Стъалыты «рæдзæгъд-

гæ» цæхæры фиппайы йæ «удлаемæрст хъуыдытæ», галактикæты тар ын, — нымæ кæмæ нæ баххæсыди («цы дары арф, æмбæхст»), йæ уды уыцы æхгæд æрфытæ. Фæлгонцон æнæнхъæлæджы абарстытæ ныхмæвæрд номсидтау сты поэты райдианы фыст æмдзæвгæимæ, номхуындæй, «*Мæ синтæ – æхх...*»-ы персонажы æууæлтимæ. Ноджы ма иу ран ссардзыстæм уый фæдыл бакой:

Дун-дунейы къултыл
Ахæцын фæйнардæм...
Раст цыма æртухын
Астæуыл «Æрвырон»...
(«*Зонады къæпхæнтыл*», 1985)
[14, 260].

Æрмæст ацы фæлтæры фыст уацмысты мифон Фыццаг Адæймаг-космосон гиганты раивта не ‘мдугон – хъуыдыгæнæг æмæ «фарстытæ дæттæг». Хиагурыны дард балцы йæ «цæнгæту-афс хæдбынтæ» кæмæн фæхуынкъ сты, йæ фæндаггони æфсæн лæдзæг æмбисмæ кæмæн сихсыди, уый – кæдæй-уæдæй! – суыдта йе ‘цæг хуыз. Фæла цæттæ нæ разынд æнæнхъæлæджы цаумæ. Нæма зоны, цин кæна æвиппайды ссард «тутхæстæгдзинадыл» æвидзы йæхи хиза:

Хæзна ссарæгау æз
Кæнын мæхиуыл дис:
Нымæ мæхи
куыд нæ фиппайдтон уастæн!..
О, базыдтон, æцæг,
Хæдхалдих мын кæй ис...
Æз уымæй дæр,
мæхицæй дæр фæтарстæн!
(«*Æмбисæхсæв у ныр...*», 1981)
[11, 27].

Хъайтары тасæнкъарæн – уый уысмон реакци у. Нымæ уал «æрв-дунейæ» (бæрзондæй уырдыгмæ) арæзт

тынтæ фæхатыдта. Йæхимæ куы ‘рцыд, йе змæст хъуыдытæ куы ‘ррæсуг сты, уæд бамбæрста, кæй ис иннæрдæм змæлд дæр:

Рæхджы та, рухсвæд уадзгæ,
слидздзæн
Ракетæ стъалытæм æмраст –
Цыма мæ кæцыдæр бæллицæн
Уындзынæн космосы йæ хъазт.

Адæймаг йæ зонд æмæ арæхсты фæрцы гæрды фæндаг Космосы тыгъдадмæ – йæ уæвынады «авдæнмæ». Хал халыл æвæргæйæ, фæлвары дунейы сусæгдзинадтæ басгарын. Уыйадыл арфдæр нывналы хи уды «байбынтæм» дæр. Иу ныхасæй, тынг цæмæ бæллыд, фæхæст ис уыцы фæрæзыл. «Хибазоныны» мадзал («теори, формулæйы ‘взар») та ногæй зæрдыл æрæфтауы «Дельфийаг оракулы фæдзæхст» («Познай самого себя, и ты познаешь богов и вселенную»), рухсы тын æппары, К. Э. Циалковский материйы иууыл ахсджиагдæр нысан цы рахуыдта, уымæ дæр:

Æлхынцъ материйы æрфытæй
Куы схауы атомæн йæ хъиу –
Цыма мæ дæлæмбæхст хъуыдытæй
Зынуаты рафæлгъауын иу.
Фæзынд æрдзы мид-зынг нуарыл
Теори, формулæйы ‘взар –
Цыма мæ тæлфгæ уды буарыл
Æз ссарын диссæгты бындзар.
(«*Рæхджы та, рухсвæд уадзгæ...*»,
1984) [14, 137].

Зонады æххуысæй Адæймаджы бархъомыс æххæссы «стыр галактикæтæ», тыгъдад-афоны «сау-сауид хуынчъытæ», «дард пъæра цæхæры» миниуджытæ иртасыныл. Раззаг æмдзæвгæты цы уæлæнгай скойтæ уыди Дун-дунейы вазыгджын иудзина-

ды фæдыл, уыдон ныр кæронмæ сбæл-
вырд сты. «Космос æмæ хаос», «æрвон
рухс æмæ æнæбын арфы тар»; «уæле
æмæ дæле», «æвирхъау стыр» æмæ
«æнæуынгæ хæрз чысыл цыдæртæ»
(атом, микроб, нейтрино) – уыцы
«æнæдих ныхмæдзыдтыл» дзургæйæ,
ныхасы субъект æвдыст цæуы, дуне-
арæзты хæйттæ кæрæдзиимæ цæмæй
фидаргонд сты, ахæм тасгæ-здæхгæ
«цъæтæй»:

Куы хæрдмæ хи исгæ,
Куы бынмæ ныгъуылгæ,
Арфы арфы арфдæр
Басгарын нывыл.
Иуæрдæм æз – вæзгæ,
Иннæрдæм – æмпылгæ,
Сгарæджы фæндæгтæ
Сиу вайыынц мæныл.

(«Зонады къæпхæнтыл», 1985)
[14, 261].

Афтæ логикон æгъдауæй раргом
вайы авторы цæстæнгас зæххон
ладжы минаварадмæ космосон ты-
гъдады. Йæ æппæтылаеххæссæг зæрдæ
æмæ æппæт дæр рафæлгъауынмæ ты-
рнæг зондыл ын Алыксандр, йæ фыц-
цаг сфæлдыстадон къахдзæфтæ ма куы
кодта, суанг уæд райдыдта фыссын.
Хоны сæ дунейы фæзындты æмаргъ,
сæ æххæст эквивалент:

Фæзæгъынц денджызæй: у арф,
Егъаудæр уымæй та – цъæх арв.
Фæлæ мæ зæрдæйæн ас нæй –
У арфдæр иууыл денджызтæй.
Мæ цæсты цадæй арв зыны,
Уым зæхх æд фурдтæ хи уыны.
(«Фæзæгъынц денджызæй...», 1956)
[15, 25].

Ирон поэт традицияу райста
дуне æмиу-æмхæстæй уынын – не-
замантæй нырмæ философон аива-

ды æнæфæкайгæ æууæл. Æрмæст ын
йæ ныхмæлæуд тыхты æнусон быцæу
дæр æнæрахатгæ нæу. Дыууæ нысанæй
арæст у адæймаг: зæххон æмæ уæлар-
вонæй. Ардыгæй æвзæрынц йæхи
алы хуызы æнкъарыны контрастæ.
«Æз – ницы, æз – æппæт» – ацы фор-
мулæ сæхиуыл барстой алы дугтæ æмæ
рæстæджыты стыр дæснытæ!.. Дзуры
йыл Цæрукъайы-фырт дæр:

Мæ хъаруты
мæнгфæлтæрæн...
Цы 'нæбон дæн зæххыл!
Æз – миттгыфыл...
Ныххойы уад
мæн къæдзæхы ныхыл...

Фæлæ та йыл йæ уæларвон уды ба-
зыртæ хæрдмæ схæцынц, ныфс дзы
бауадзынц, æмæ йæ уысмы размæ цы
тых басаста, уый бынаты барджынай
йæхæдæг балæууы:

Мæ хъаруты
æхсар-дымгæ...
Цы домбай дæн зæххыл! –
Æз – артдурæй,
цъæхриу мæсыг
дæн сау хохы ныхыл!..
(«Мæ хъаруты мæнгфæлтæрæн...»,
1956) [15, 38].

Æндæр ран поэт ныв кæны
цардæнкъарынады вазыгджын ми-
дфæливантæ; аивадон конфликт рæзы,
хигъæдон зæлынад чи райсы, «сихы/
хуызыцæуæджы» ахæм мотивы бын-
дурыл. Лирикон геройæн йæ мидæг цы
дыууæ цæрæджы бацыди, уыдонæй:

Сæ иу тæхы æрвон тыгъды
хъæбысы,
Фæцауы иннæ фистæгæй зæххыл.
Сæ иу — фæлдисæг ног дуне йæ
монцтæй,

Зæххыл фыдбылыз ма сыстæд,
æндæр

Дæ цот дæуæй ысхиздзæни уæлдæр!

Уый у авторы арфæйы ныхас фæстагæттæн; дзуры цардуæвынады куырыхон æмæ æвидигæ нысаныл.

Алы нывгæнæг дæр хи зæрдæйы цæстытæй кæсы бæрзонд цъæх арв æмæ йæ быны цæрæг зæххон лæджы удыскондмæ. «Стъалыджын арв мæ сæрмæ, хæрзæгъдауы фæтк – мæ мидæг» – номдзыд философы сентенци эпиграфæн бæззы ирон дзырддæсныыйы сфæлдыстадæн. Уый нæу æрмæст «хъуыдыты поэзи». Йæ интеллектуалон агурæнтæ, йæ сагъæстæ Рæстæг æмæ Тыгъды æууæлтыл бæрæг дарынц сæ намысон мидисæй, зыны дзы поэт-гуманисты нæрамон хъомыс, йæ уды сыгъдæгдзинад. Æрдзон у уымæн Космосы улæфт хъусын, йæхицæй галактикæты 'хсæн æмхицдзинады тæгтæ нывæндын. Уыцы иумæ йæ фило-

софон лирикайы æнæраиртасгæ нæ фæуыдзыстæм, Дуне æмæ Адæймаджы æмахастытæ нырма аипджын кæй сты, бакусынаг, уый фæдыл зæрдæрисгæ хъынцъым.

Материйы разæгъды иудзинадыл дзырдтой суанг космогонион мифты, Библийы таурæгъты. Не 'мдугоны цæстæнгас био- æмæ ноосферамæ, кæй зæгъын æй хъæуы, æндæр зондон æмвæзыл сырæзти. Уæддæр дзырагон интуитивон фиппаинагтæм цыдæр æввахсдзинад хатæм. Æнæдызæрдыгæй йыл зыны грекъаг куырыхонты æмæ «уырыссаг космозы» æндæвдад дæр. «Хибазоныны» фарсты арæнты Цæрукъайы-фырт йæ лирикон геройы ныв кæны æрдзы иухай æмæ материйы бæрзонддæр фæлдисондæй. Уый у Дунейы астæуккаг цæджындз, «хаосæй цы рухстауæг тыхрахицæн... ахæм Адæймаг – хъуыдыгæнæг æмæ аразæг» [16, 270].

Фиппаинагтæ:

1. Тиаматы хатгай æвдыстой авдсæрон калмы хуызы дæр; Абзуимæ – дæлзæххæй æвзæрæг æдзæх дæтты удджынгонд уæвæгоимæ – сиу кодта йæхи цæхджын дæттæ, æмæ афтæмæй рантысти дуне. Рагон Мессопотамийы космогонион эпос «Энума элиш» нæ Тиаматимæ зонгæ кæны сылгоймаджы сурæты дæр: æрыгон хуыцауттæ йемæ стох кодтой, æмæ йæ Мардук (йæ фырт) амардта, йæ буарæй йын сфæлдыста арв æмæ зæхх [9, 43].

2. Цæрукъаты Алыкандрæй «хибазоныны» идея, зæгъæн ис, традицияу айста ирон мифозэпикон проза. Йæ «уæйыг-адæймаджы» нывтыл карст у Гусалты Барисы сæйраг хъайтар Арсæмæг (роман-миф «*Иу артæй уæрст*»). Уыцы хæстæгдзинад канд йæ физикон миниуджытæй нæ рæзы, фæлæ йын космосимæ цы æнæмбæрст-сусæг бастдзинад ис, фыццаджыдæр уымæй [17, 79].

1. Джыккайты Ш. Хъуыдыты поэзи // Рæстдзинад. 1966. 11 янв.
2. Булкъаты М. Поэты автопортрет // Фидиуæг. 1998. № 12. С. 60–64.
3. Хъазиты М. Ирон литературæйы истори. 1 чиныг. Дзæуджыхъæу, 2013. Ф. 244–319.
4. Техов Т.Т. Художественный мир поэзии Александра Царукаева. Владикавказ, 2015.
5. Дзанарова Е.Б. Поэты-шестидесятники как переводчики осетинской поэзии // Научный диалог. 2020. № 6. С. 236–264.
6. Мамиева И.В. «Смотрю на мир философа глазами...»: Литературный портрет А. Царукаева // Мах дуг. 2006. № 2. С. 141–160 (на осет. яз.).
7. Цæрукъаты А. Арвырдын: Æмдзæвгæтæ. Орджоникидзе, 1959.
8. Елизаренкова Т.Я. Ригведа. X, 90. (Пуруша). [электронный ресурс]. URL: vk.com>@veda_aria-purusha-rigveda
9. Элиаде М. Священные тексты народов мира. М., 1998.
10. Карнаухов О.П. Концептуальный анализ парных категорий, отражающих организованность и неорганизованность окружающего мира в системе социально-философского мировоззрения // Профессиональное образование в современном мире. 2019. Т. 9. № 3. С. 2984–2996.
11. Цæрукъаты А. Зæрдæйы фæндæгтæ: Æмдзæвгæтæ. Орджоникидзе, 1984.
12. Платон. Собрание сочинений в четырёх томах. М., 1990. Т. 1.
13. Волков Ю.Г., Поликарпов В.С. Человек как космопланетарный феномен. Ростов н/Д, 1993.
14. Цæрукъаты А. Æвзистсыг къæвдатæ: Æмдзæвгæтæ. Орджоникидзе, 1988.
15. Цæрукъаты А. Цыма лæууын æз кувæндонны раз: Æмдзæвгæтæ. Орджоникидзе, 1968.
16. Джыккайты Ш. Ныхасы фарн: Зонадон уацтæ æмæ эссе. Дзæуджыхъæу, 1996.
17. Мамиева И.В. Функция бытийного в пространстве обыденности (роман «Плоть от плоти» Б. Гусалова) // Современные проблемы науки и образования. 2015. № 2–3. С. 79.

Mamieva, Izeta V. – V.I. Abaev North-Ossetian Institute for Humanitarian and Social Studies of the Vladikavkaz Scientific Centre of RAS (Vladikavkaz, Russia); dzirasga@mail.ru

PERSON AND THE UNIVERSE IN ALEXANDER TSARUKAEV'S LYRICS.

Keywords: Ossetian poetry, Alexander Tsarukaev, literary and philosophical discourse, person, nature, universe.

The object of study is the cosmo-philosophical discourse in the lyrics of Alexander Tsarukaev. An analysis of the essential features that organize the concept of interaction between Man and the Universe in his work is given. The relevance of the research topic is

due to the awareness of the critical boundary of the survival of mankind, the need to find ways to harmonize the world, which has become aggravated in our century. The scientific novelty lies in the fact that the studied texts of the Ossetian author were first introduced into scientific circulation and considered as an integral system of aesthetic and philosophical views, which is based on the anthropic principle. The work uses a phenomenological approach with a dominance of reliance on the hermeneutic-interpretive method, which contributes to focusing on the individual-personal aspect in the formation of the cosmogonic picture of the world, on the artist-thinker's interpretation of the integral nature of man as a biosocial and cosmoplanetary being. The purpose of this article is to reveal the originality of the ontological poetics of A. Tsarukaev, to reveal the origins of the philosophical component of his lyrics. The peculiarity of the image of contradictory unity in the structure of "the universe - man" is noted. The subject of the statement positions himself as a particle of the universe, but he is not alien to the polarity of perception of such concepts as man and cosmic existence, the power of the human mind and the limits of knowledge of the secrets of the universe, etc. The semantics of antonymic paradigms (earth - sky, eternal - transient, energy of the spirit - corruption of the flesh), passed through the prism of philosophical, aesthetic and moral and ethical principles, allows us to see in the author's transcendental reflection the relevance of the idea of incompleteness and resources for improving the world and man. It is concluded that in the analogies of micro- and macocosm conducted by Alexander Tsarukaev, the anthropological model of the world order (the myth of the first man) was artistically realized. But they also reflected the ideas of ancient thinkers about comprehending the laws of the universe through "self-knowledge", which were further developed in the conceptual ideas of "Russian cosmism" about man as part of a single evolving cosmos and at the same time - the most important factor in this evolution.

REFERENCES

1. Dzhikaev, Sh. *Poeziya myslei* [Poetry of thoughts]. *Rastdzinad* [Rastdzinad] 1966, January 11. (in Ossetian)
2. Bulkaty, M. *Avtoportret poeta*. [Self-portrait of the poet]. *Fidiuag* [Fidiuag]. 1998, no 2, pp. 60–64. (in Ossetian)
3. Kaziev, M. *Istoriya osetinskoy literatury* [History of Ossetian literature]. Vladikavkaz, Ir, 2013, book 1, pp. 244–319. (in Ossetian)
4. Tekhov, T.T. *Khudozhestvennyi mir poezii Aleksandra Tsarukayeva* [Artistic world of Alexander Tsarukaev's poetry]. Vladikavkaz, Terskie Vedomosti, 2015. 240 p.
5. Dzaparova, E.B. *Poety-shestidesyatniki kak perevodchiki osetinskoi poezii* [Poets of the Sixties as Translators of Ossetian Poetry]. *Nauchnyi dialog* [Scientific Dialogue]. 2020, no. 6, pp. 236–264.
6. Mamieva, I.V. "Smotryu na mir filozofa glazami...": *Literaturnyi portret A. Tsarukaeva* ["I see the world through the eyes of a philosopher": A. Tsarukaev's Literary portrait]. *Makh dug* [Oue era]. 2006, no. 2, pp. 141–160. (in Ossetian)
7. Tsarukaev, A. *Raduga. Stikhi* [Rainbow. Poems]. Ordzhonikidze, Severo-Osetinskoe knizhnoe izdatel'stvo, 1959. 156 p. (in Ossetian)
8. Elizarenkova, T.Ya. *Rigveda. X, 90. (Purusha)* [Rigveda. X, 90. (Purusha)]. [electronic resource]. URL: vk.com@veda_aria-purusha-rigveda

9. Eliade, M. *Svyashchennyye teksty narodov mira* [Sacred Texts of the Peoples of the World]. Moscow, Kron-Press, 1998. 624 p.

10. Karnaukhov, O.P. *Kontseptual'nyi analiz parnykh kategorii, otrazhayushchikh organizovannost' i neorganizovannost' okruzhayushchego mira v sisteme sotsial'no-filosofskogo mirovozzreniya* [Conceptual analysis of pair categories reflecting the organization and disorganization of the surrounding world in the system of socio-philosophical worldview]. *Professional'noe obrazovanie v sovremennom mire* [Vocational education in the modern world]. 2019, vol. 9, no 3, pp. 2984–2996.

11. Tsarukaev, A. *Tropinki serdtsa. Stikhi* [Paths of the Heart. Poems]. Ordzhonikidze, Ir, 1984. 153 p. (in Ossetian)

12. Platon. *Sobranie sochinenii v chetyrekh tomakh* [Collected works in four volumes]. Moscow, Mysl', 1990, vol. 1. 860 p.

13. Volkov, Yu.G., Polikarpov, V.S. *Chelovek kak kosmoplanetarnyi fenomen* [Man as a Cosmoplanetary Phenomenon]. Rostov-on-Don, Rostov State University, 1993. 192 p.

14. Tsarukaev, A. *Serebristye dozhdi. Stikhi* [Silvery Rains. Poems]. Ordzhonikidze, Ir, 1988. 285 p. (in Ossetian)

15. Tsarukaev, A. *Budto pered svyatynei... Stikhi* [As if in front of a shrine... Poems]. Ordzhonikidze, Ir, 1968. 204 p. (in Ossetian)

16. Dzhikaev, Sh. *Blagodat' slova: Nauchnye stat'i i esse* [Grace of a word: Scientific articles and essays]. Vladikavkaz, Ir, 1996. 284 p. (in Ossetian)

17. Mamieva, I.V. *Funktsiya bytiinogo v prostranstve obydennosti (roman "Plot' ot ploti" B. Gusalova)* [The Function of Existential in the Space of Commonness (The Novel "Flesh of a Flesh" by B. Gusalov)]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya* [Modern problems of science and education]. 2015, no 2-3, p. 79.